

تجزیه و تحلیل SWOT برنامه‌های همکاری علمی بین‌المللی در آموزش عالی ایران

هدی السادات محسنی¹، حمیدرضا آراسته²، نادرقلی قورچیان³، پروش جعفری⁴

چکیده

همکاری‌های بین‌المللی در آموزش عالی به فراهم کردن تجارب آموزشی فرامرزی برای دانشجویان و اساتید بمنظور ارتقاء روابط کاری می‌پردازد که این امر در نهایت به اثربخشی بیشتر این مراکز و نیز افزایش تفاهم فرهنگی کمک می‌کند. هدف پژوهش حاضر، تعیین مهمترین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای برنامه‌های همکاری علمی-بین‌المللی در آموزش عالی ایران است. این تحقیق توصیفی از نوع پیمایشی می‌باشد که برای گردآوری اطلاعات از پرسش نامه محقق ساخته استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق مشتمل بر اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های برتر حوزه همکاری‌های علمی-بین‌المللی (دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، صنعتی شریف، امیرکبیر و علم و صنعت) است که برابر با 3169 نفر می‌باشد. 342 نفر از آن‌ها از طریق روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبتی انتخاب شده‌اند. ابزار تحقیق از نظر روایی محتوایی و بر اساس نظر تعدادی از اساتید صاحب نظر در حوزه آموزش عالی مورد تائید قرار گرفت و برای تعیین پایایی پرسش نامه نیز از آلفای کرونباخ استفاده شد که ضریب آن برابر 0/85 به دست آمد. تحلیل داده‌ها با استفاده از برنامه نرم‌افزاری SPSS نسخه 11/5 انجام شد. نتایج نشان داد مهمترین نقاط قوت برنامه‌های همکاری علمی بین‌المللی در آموزش عالی ایران عبارت بود از: توسعه تحصیلات تکمیلی، افزایش تعداد مقالات در نشریات بین‌المللی و افزایش سطح سواد فناوری در جامعه دانشگاهی. مهمترین نقاط ضعف عبارت بود از: اهمیت نداشتن همکاری‌های بین‌المللی در سیاست‌گذاری‌های کلان علمی، ضعف آگاهی مدیران دانشگاه‌ها از ظرفیت‌های موجود علمی و موقعیت‌ها و زمینه‌های همکاری‌های بین‌المللی در داخل و خارج کشور و انعقاد تفاهم نامه‌ها بدون پشتیبان اجرایی. مهمترین فرصت‌ها عبارت بود از: سرمایه‌گذاری کشور در دانش‌های جدید، توجه ویژه به جایگاه علم و فناوری و به ویژه همکاری‌های علمی-بین‌المللی در سند چشم‌انداز و تقاضای اجتماعی فزاینده برای آموزش عالی. مهمترین تهدیدها عبارت بود از: عدم ارتباط مناسب بین دولت، دانشگاه و صنعت، مشکلات فناوری‌های اطلاعاتی ناشی از پایین بودن سرعت، پهنای باند، کندی خطوط ارتباطی، فیلترینگ سایت‌ها و توجه محدود به کیفیت تولیدات علمی.

کلید واژه‌ها: آموزش عالی، همکاری‌های علمی بین‌المللی، SWOT

دریافت مقاله: 1392/3/18 پذیرش مقاله: 1392/5/2

¹ - دانشجوی دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

sadatmohseni@gmail.com

² - دانشیار و عضو هیأت علمی دانشگاه خوارزمی. تهران، ایران heplanning@yahoo.com

³ - استاد و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران. تهران، ایران

edumanagement.doc@srbiau.ac.ir

⁴ - دانشیار و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران. تهران، ایران pjaafari@yahoo.com

مقدمه

زیستن در عصر صورت‌بندی‌های نوین اجتماعی، بدون ارتباط با دیگر فرهنگ‌ها و تمدن‌ها، تقریباً ناممکن به نظر می‌رسد. امروزه دستیابی به پیشرفت و توسعه نیز مستلزم برخورداری از سطحی مؤثر از همکاری‌ها و تعاملات برون‌مرزی است. همکاری‌های بین‌المللی در آموزش عالی به فراهم کردن تجارب آموزشی فرامرزی برای دانشجویان و اساتید بمنظور ارتقاء روابط کاری می‌پردازد که این امر در نهایت به اثربخشی بیشتر این مراکز و نیز افزایش تفاهم فرهنگی کمک می‌کند. شکل‌های مختلف همکاری‌های بین‌المللی در آموزش عالی حتی از بخش‌های اقتصاد و کسب و کار نیز متنوع تر است. چان 1 (2004) همکاری‌های بین‌المللی دانشگاه‌ها را شامل تبادلات علمی²، تدوین برنامه‌درسی³، ارائه‌دروس مشترک⁴، همکاری‌های پژوهشی⁵، دعوت مشترک برای پروژه‌های پژوهشی⁶ و بهبود تطبیقی (الگوبرداری)⁷ می‌داندست. اهداف همکاری‌های بین‌المللی دانشگاه‌ها نیز می‌تواند در سطوح مختلف، متفاوت باشد. معمولاً در کشورهای درحال توسعه این اهداف شامل تقویت بخش خصوصی، توسعه زیرساخت‌های آموزشی، توسعه صنعت گردشگری از طریق تبادل استاد و دانشجو و نیز توجه به نیازهای اساسی مدیریت توسعه منابع پایدار، توسعه نیروی انسانی و رشد اقتصادی است (بوزمن⁸، 2009: 22).

در دو دهه اخیر "بین‌المللی شدن"⁹ جایگاه مهمی در فرهنگ واژگان آموزش عالی پیدا کرده است. پیش از این توسعه همکاری‌های بین‌المللی و دانشجویان خارجی مفاهیم اصلی بودند که بخش آموزش عالی در این حوزه با آن‌ها سر و کار داشت. در اواسط دهه 1980 بین‌المللی شدن آموزش عالی به تدریج در چارچوبی گسترده تر مورد توجه قرار گرفت و روز به روز بر اهمیت این حوزه افزوده شد (نایت¹⁰، 2006). امروزه دانشگاه‌ها به دلایل مختلفی با یکدیگر ارتباط دارند.

¹- Chan

²- Academic Exchanges

³- Curriculum Development

⁴- Joint Course Delivery

⁵- Research Collaboration

⁶- joint bidding for Research Projects

⁷- Benchmarking

⁸- Bozeman

⁹- Internationalizing

¹⁰.knight

مهمترین دلیل این ارتباطات، افزایش توانایی برای رقابت در بازار جهانی آموزش عالی است. استروکویت¹ (2007) با درهم آمیختن دو مفهوم جهانی شدن و بین‌المللی شدن آن را چالشی برای ورود به دانشگاه‌ها به عرصه رقابت‌های جهانی تلقی می‌کند. دانشگاه‌ها به دنبال راهی برای حفظ و ارتقاء جایگاه خود هستند. این موضوع بخصوص در مورد دانشگاه‌های تازه تأسیس شده بیشتر صادق است چراکه آنها از شهرت لازم برخوردار نیستند و منابع زیادی هم در اختیار ندارند. از طرف دیگر، دانشگاه‌های قدیمی نیز به شکل چشمگیری به منظور به حداکثر رسانیدن موقعیت ممتاز خود به همکاری روی می‌آورند. انگیزه‌ها برای ایجاد همکاری بین دانشگاه‌ها بسیار زیاد است (استروکویت، 2007).

یکی از مؤلفه‌های مهمی که امروزه می‌تواند به شکل روشمند و علمی، موجب نزدیکی عناصر مختلف تمدنی و فرهنگی شود، مبادلات بین دانشگاهی است (طاسکوه و لیاقتدار، 1387). دی‌ویت² (1998) نیز معتقد بود که همکاری‌های بین دانشگاهی شامل تبادل دانشجو و استاد و کارکنان، تبادلات علمی، تدوین برنامه‌های درسی، برگزاری دروس مشترک، همکاری‌های پژوهشی، پروژه‌های پژوهشی مشترک و ... می‌باشد (چان، 2004). باید توجه داشت که اهمیت همکاری‌های بین دانشگاهی فقط به تبادل آزاد دانشجویان، استادان و کارکنان ختم نمی‌شود بلکه این اهمیت بیشتر بخاطر ایجاد و گسترش ائتلاف‌های استراتژیکی برای بهره برداری بیشتر از منابع و سرمایه‌های کمیاب است (لیتون³، 1997). جهانی شدن نیز به ایجاد ائتلاف‌های استراتژیکی در دانشگاه کمک کرده است. در دنیای آموزش عالی، نیاز به ارتباطات و تبادلات بین‌المللی کاملاً احساس می‌شود. با گسترش مرزهای دانش و فناوری، دانشگاه‌ها به شکلی فعالی در جستجوی همکاری با سایر دانشگاه‌ها به منظور تحقق اهدافی هستند که به تنهایی از رسیدن به آن ناکام بودند (دبردر⁴، 2004). نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که میزان تولیدات علمی هر کشور با میزان همکاری‌های علمی آن کشور از همبستگی بالایی برخوردار است (ولایتی و نوروزی، 1387). در اینجاست که نقش همکاری‌های بین‌المللی خود را نشان می‌دهد. تغییر و تحولات عصر جدید در عرصه فناوری، نظام آموزش عالی ایران را تحت تأثیر قرار داده است؛ این تغییرات نیاز به کسب

¹. Stromquist

². devit

³. Layton

⁴. Deborder

دانش‌های جدید و کاربردی کردن آن‌ها و لزوم ارتباطات و بین‌المللی کردن آموزش عالی را هرچه بیشتر افزایش داده است (آراسته و اسماعیل‌نیا؛ 1390).

امروزه همکاری بین‌المللی دانشگاه‌ها دیگر یک انتخاب نیست، بلکه عامل اصلی در گسترش نفوذ در بازار جهانی است. به عبارت دیگر همکاری‌های بین‌المللی بخش جدایی‌ناپذیری از بین‌المللی شدن آموزش عالی است. امروزه دانشگاه‌ها، سازمان‌های مبتنی بر بازار¹ هستند و باید روابط مطلوب خود را نه تنها با دانشجویان بلکه با کارفرمایان و والدین توسعه دهند. زیرا رفع نیازهای آنها به عنوان دلیل اصلی وجود سازمان تلقی می‌شود. در نتیجه، بازاریابی و روابط خارجی اثربخش از نظر راهبردی برای موفقیت دانشگاه‌ها بسیار حیاتی است. نکته مهم این است که همکاری‌های بین‌المللی دانشگاه‌ها بخش مهمی از استراتژی‌های بازاریابی و روابط خارجی دانشگاه‌ها محسوب می‌شود (چان²، 2004). یونسکو در ماده 80 سند راهبردی میان مدت (2002-2007)، کشورهای عضو را به ایجاد شبکه‌های ارتباطی و انعقاد قراردادهای متقابل دانشگاهی تشویق می‌کند و این نوع همکاری‌ها را شرط ضروری تضمین کیفیت در آموزش عالی می‌داند. براساس این سند، یونسکو از سیاست‌های جایابی دانشجویان و استادان و تلاش برای شناسایی مدارک دانشگاهی در سطح منطقه ای به عنوان اقدامات مقدماتی برای تقویت همکاری‌های بین‌المللی حمایت می‌کند (مدیوم³، 2002). در بیانیه نهائی کنفرانس جهانی آموزش عالی 2009 که در پاریس برگزار شد، ضمن تأکید بر ابعاد بین‌المللی شدن آموزش عالی در ماده‌های 24 تا 32 بر مواردی همچون شراکت‌های بین‌المللی دانشگاه‌ها و مشارکت در تبادل دانشجویان، اساتید و کارکنان بر پایه همبستگی و احترام متقابل و ترویج ارزش‌های انسانی تأکید شده است (دفتر همکاری‌های علمی بین‌المللی، 1388). یونسکو با تأکید بر تعلق خود به خانواده سازمان ملل متحد، به تقویت همکاری‌های بین‌المللی در سطح آموزش عالی به عنوان عامل ارتقای درک بین‌المللی و افزایش آگاهی جامعه دانشگاهی از مسائل اساسی جهانی و توسعه دموکراسی و ترویج حقوق بشر

1. Market-oriented

2. Chan

3. Medium

در سایر کشورهای مردم می‌نگرد و این همکاری‌ها را زمینه ساز صلح بین‌المللی می‌داند (چیترون¹ و سیمونیدز²، 1995).

دانشگاه‌های کشورهای توسعه یافته از طریق همکاری‌های علمی و بین‌المللی به دنبال تقویت بخش خصوصی، توسعه زیرساخت‌های آموزشی، توسعه صنعت گردشگری، به ویژه از طریق تبادل استاد و دانشجو هستند؛ اهدافی که دانشگاه‌های کشورمان نیز در مسیر بین‌المللی شدن باید به آن‌ها توجه کند. ارتباطات و همکاری‌های بین‌المللی در ارتقای دانش و مهارت‌های نیروی انسانی نیز بسیار با اهمیت است و بخش مهمی از برنامه‌های دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی را تشکیل می‌دهد. کشورهای توسعه یافته دلایل زیر را برای همکاری‌های بین‌المللی دانشگاه‌ها مطرح می‌کنند:

1- ارتقای فرهنگ‌ها؛

2- درک فرهنگ‌ها؛

3- گسترش و تقویت زبان؛

4- گسترش و تقویت فرهنگ خودی؛

5- گسترش تفکرات سیاسی؛

6- کمک به توسعه کشورهای جهان سوم؛

7- ارتقای دانش و فناوری و

8- بهره‌گیری از تجربیات سایر کشورها (آراسته، 1382).

علاوه بر این، توسیگنانت³ (2002) نیز معتقد است که دلایل زیادی برای همکاری‌های بین‌المللی در آموزش عالی وجود دارد؛ بواسطه پاسخ به سوالات پژوهشی پیچیده و از نظر عملی بواسطه کسب منابع مالی در جهت انجام فعالیت‌های آموزشی. دلایل ورود به همکاری‌های بین‌المللی منعکس کننده دلایل بین‌المللی شدن نیز می‌باشد که این دلایل شامل تقویت وجهه دانشگاهی، رقابت در محیط جهانی آموزش عالی، سودآوری بواسطه دستیابی به منابع مالی مشترک و... می‌باشد (بوزمن⁴، 2009). کسب درآمد از طریق همکاری‌های بین‌المللی، انگیزه قوی برای برخی

¹ Chitron

² Symonides

³ Tousignant

⁴ Bozeman

مؤسسات آموزش عالی بوده است. نیوی¹ (1992) به نقل از بوزمن، معتقد بود که همکاری‌های بین‌المللی یک تجارت بزرگ برای بسیاری از مؤسسات بخصوص مؤسسات آموزش عالی محسوب می‌شود (بوزمن، 2009). چان (2004) اظهار داشت که اغلب دانشگاه‌ها به منظور داشتن مزیت‌های رقابتی قوی‌تر به همکاری‌های بین‌المللی روی می‌آورند و بازاریابی شدن² و توده ای شدن³ باعث ایجاد رقابت برای کسب اعتبارات، دانشجویان و هیأت علمی شده است. بهره مندی از فرصت‌های حاصل از فرایند جهانی سازی و توسل به همکاری‌های علمی بین‌المللی از جمله گزینه‌های مطلوب برای گریز از شکاف روزافزون کشورهای شمال و جنوب و کاهش این فاصله است. شکاف ژرفی که امروزه فاصله کشورهای شمال و جنوب را موجب شده و برای کشورهای جنوب بسیار بحران آفرین بوده است. شمالی که معرف 20 درصد جمعیت انسانی جهان است، 90 درصد سهم تولید دانش جهان را داراست. این در حالی است که جنوب با 80 درصد جمعیت جهان فقط 10 درصد از فرایند دانش را به ثبت رسانده است (گانهامه دفتر بین‌المللی، 1380). لذا برای کاهش چنین فاصله ای باید با بهره مندی از همکاری‌های علمی بین‌المللی چاره ای اندیشید.

ایران نیز به منظور همگرایی با این حرکت جهانی و همچنین دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز 1404 و سایر اسناد بالادستی به ویژه برنامه پنجم سازندگی (توسعه) که مبنای توسعه و اقتصاد کشور را توسعه مبتنی بر دانش و اقتصاد مبتنی بر دانش قرار داده است (سند چشم‌انداز بیست ساله، 1384؛ پیش نویس سند برنامه پنجم سازندگی، 1388)، ناگزیر از توجه و تأکید بر امر همکاری‌های علمی و بین‌المللی است. برای مثال بنا به تصریح نقشه جامع علمی کشور در خصوص اهمیت مسئله همکاری‌ها، "توسعه روش‌های روان سازی جریان رسمی و غیر رسمی دانش در ابعاد ملی و بین‌المللی از طریق اجرای پروژه‌های علمی تحقیقاتی مشترک در ابعاد ملی و بین‌المللی، ایجاد مراکز آموزشی و پژوهشی مشترک با کشورهای مختلف، توسعه دوره ای تخصصی مشترک و گسترش خوسه‌های همکاری علمی فناوری بین‌المللی و منطقه ای" تأکید شده است. (نقشه جامع علمی کشور، 1389).

1- Neave

2- Marketization

3- Massification

با مروری بر ادبیات آموزش عالی در جهان با تحقیقات متعددی در ارتباط با اهمیت، ابعاد، انگیزه‌ها، ظرفیت‌ها، کاستی‌ها و نتایج همکاری‌های بین‌المللی در دانشگاه‌ها مواجه می‌شویم که در ادامه به برخی از مهمترین آنها اشاره می‌شود:

هاردر¹ (2010) در پژوهشی با عنوان "تلاش‌های بین‌المللی شدن در کالج‌های بین‌المللی آمریکا" به بررسی 4 مؤلفه حمایت موسسه‌ای، قوانین آموزشی، برنامه‌ها و فعالیت‌های فوق برنامه و خط مشی و فرصت‌های اعضای هیأت علمی و دانشجویان بین‌المللی پرداخته است. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که به طور کلی کالج‌های محلی از نظر بین‌المللی شدن در سطح پایینی قرار دارند. باو² (2009) در پژوهشی با عنوان «رشد اعضای هیئت علمی و بین‌المللی شدن پردیس: مطالعه موردی» نظر 18 نفر از اعضای هیئت علمی را که در یک دوره ی کوتاه مدت مأموریت تدریس در چین حضور داشتند، را مورد بررسی قرار داده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که اساتیدی که در برنامه ی مبادله ی فرهنگی چینی‌ها شرکت کرده‌اند، در بین‌المللی نمودن پردیس از طریق ایجاد دوره‌های جدید، جمع آوری داده‌ها برای پژوهش، تنظیم سبک‌های یادگیری، کار با دانشجویان بین‌المللی و هدایت نمودن برنامه‌ها و فعالیت‌ها بین‌المللی تأثیر دارند. بوزمن³ (2009) در پژوهشی دیگر، به بررسی تجربیات پرسنل دانشگاهی و دولتی آمریکا و برزیل در برنامه‌های مشترک آموزش عالی پرداخته است. او این سؤال اساسی را مورد توجه قرار داد که چه عواملی اجرای موفقیت آمیز همکاری‌های بین‌المللی آموزش عالی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. یافته‌ها نشان داد که شرایط خاصی وجود دارد که تسهیل کننده اجرای موفقیت آمیز این همکاری‌ها است. وی این شرایط را در 6 محور طبقه بندی کرد: برابری و تقابل شرکاء، ویژگی‌های بارز شرکاء، روابط شرکاء، اعتبارات مالی، استراتژی‌ها و نیروی انسانی. لازم به ذکر است که این عوامل از مهمترین عوامل و استراتژی‌های موفقیت در پیمان‌های همکاری بین مؤسسات آموزش عالی می‌باشند. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که پاسخ دهندگان فرهنگ ملی را به عنوان عامل مهمی در اجرا و تجربیات همکاری تلقی نکردند. این مقاله ضمن موشکافی چالش‌های اجرای همکاری‌های بین‌المللی، چالش عمده‌ای را که در تمام مراحل همکاری‌های بین‌المللی (آغاز،

¹ - Natalie Jaen Harder

² - Bao

³ - Bozeman

مذاکره و اجرا) می‌تواند اتفاق بیفتد، را «فقدان منابع» معرفی کرده است. سایر موارد شامل: اختلاف نظرها در اهداف، فقدان توجه به جزئیات، تشریفات بیش از اندازه، تفاوت‌های فرهنگی و ارتباطات ضعیف می‌باشد.

بروس¹ (2009) در پژوهشی تحت عنوان «طراحی و بین‌المللی کردن مؤسسات آموزش عالی ایالات متحده آمریکا» به بررسی ساختارهای سازمانی که در شکل دادن تلاش‌های بین‌المللی شدن مؤسسات آموزش عالی کمک می‌کند، پرداخته است. نتایج حاکی از آن است که وجود رهبری حرفه‌ای برای تلاش‌های بین‌المللی می‌تواند بسیار اثربخش باشد. از جمله عوامل اثربخش دیگر می‌توان از ساختار سازمانی منسجم، وجود پرسنل توانمند در ارتباطات بین‌المللی و تمرکز بر تسهیل فعالیت‌های بین‌المللی و کیفیت برنامه و سازمان برای بین‌المللی شدن، یاد کرد. ایوبی و آل حبیب² (2006) در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی همکاری‌های تجاری بین‌المللی در مؤسسات آموزش عالی» به مطالعه در رابطه با 4 دانشگاه برجسته در انگلستان پرداخته و دریافته‌اند که دلایل عمده درگیر شدن دانشگاه‌ها در همکاری‌های بین‌المللی، تبادل دانشجویان، همکاری در پروژه‌های پژوهشی، تبادل کارکنان و گسترش کنفرانس‌های مشترک و برنامه‌های فرهنگی مشترک بوده است. کورتز³ (2004)، در پژوهشی با عنوان «بین‌المللی شدن یک مؤسسه: مدلی در حال شکل‌گیری از عوامل اثربخش رهبری؛ زیرساختی و فرهنگی»، درصدد بررسی عوامل سهیم در بین‌المللی شدن سه کالج بین‌المللی سطح عالی می‌باشد. نتایج مربوط به مدل پژوهش نشان داد که سه سطح عوامل توانمندساز که برای موفقیت برنامه‌های آموزشی بین‌المللی مهم هستند که عبارتند از: سطح اول، شامل «رهبری» که توصیف‌کننده عواملی است که در راه اندازی فعالیت‌ها مؤثر هستند. سطح دوم، «زیرساخت‌های راهبردی» که نشان‌دهنده این است که ساختار و فرایندهای مؤسسه برای بین‌المللی شدن دانشگاه مؤثر هستند. و سطح سوم، «فرهنگ مؤسسه»، که باعث تعالی فعالیت‌های بین‌المللی می‌شود.

ادیلسون⁴ (2003) در مقاله‌ای با عنوان «همکاری‌های بین‌المللی در آموزش عالی؛ بررسی موضوعات اساسی» به معرفی چالش‌هایی می‌پردازد که مانع همکاری‌های موفقیت‌آمیز مؤسسات

1- Bruce

2- Ayoubi & Al-Habaibeh

3- Amelia Da Vis Courts

4- Edelson

آموزش عالی آمریکا با مؤسسات خارجی می‌شوند. وی در ابتدا بر جنبه‌های مدیریتی، شرایط مالی و عوامل سیاسی و فرهنگی تمرکز می‌کند و در ادامه چندین استراتژی از جمله توسعه تخصص کارکنان، آمادگی ساختاری، توجه به نابرابری اقتصادی بین ملت‌ها و افزایش تعهد به جهانی شدن را مطرح می‌کند. سافو و مامن¹ (1999) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی مشکلات ائتلاف استراتژیک آموزش عالی» به بررسی 22 دانشگاه در استرالیا پرداختند که بر برنامه‌های همکاری بین‌المللی تمرکز کرده بودند. آنها دریافتند که این همکاری‌ها زمانی موفق بوده است که مدیریت ارشد، اعضای هیأت علمی و کارکنان در این فعالیت‌های همکاری مشارکت کردند نه در زمانی که این فعالیت‌ها به شکل دستوری از بالا به پایین هدایت می‌شدند. آنها همچنین خاطر نشان کردند که مهمترین انگیزه برای مشارکت در پیمان‌های استراتژیک بین‌المللی تسهیم دانش، ایجاد فرصت در بازارهای جدید، پذیرفته شدن به عنوان یک مرکز پژوهشی بین‌المللی و کسب درآمد بوده است.

بر اساس جستجوهای که نگارنده در کشور انجام داده، پژوهش‌هایی که به طور مستقیم به موضوع همکاری‌های علمی-بین‌المللی پرداخته‌اند، بسیار محدود می‌باشد اما علاقه مندی به این موضوع مهم در حال افزایش است. عصاره و همکاران (1390)، پژوهشی تحت عنوان «بررسی موانع بین‌المللی سازی برنامه‌های درسی دانشگاه‌های آزاد منطقه‌ی 6 (استان خوزستان)» انجام داده است. نتایج پژوهش حاضر، حاکی از آن است که از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های آزاد منطقه‌ی 6، مشکلات فرهنگی، مالی، تجهیزاتی، مدیریتی-سیاسی، تکنولوژیکی (فاوا)، انسانی، محتوایی، روش‌های تدریس و ساختاری از موانع بین‌المللی سازی برنامه‌های درسی دانشگاه‌های آزاد منطقه‌ی 6 می‌باشند. سیاه (1388) پژوهشی با عنوان «بین‌المللی شدن آموزش عالی در ایران: مطالعه موردی» انجام داده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که بین‌المللی شدن آموزش عالی نه تنها می‌تواند تأثیرات مثبت آموزشی، اقتصادی و صنعتی داشته باشد، بلکه می‌تواند فهم متقابل ایران را از شریکان بین‌المللی خود افزایش دهد. وی سپس ضمن اشاره به نقش آموزش از راه دور در فرایند بین‌المللی نمودن آموزش عالی، چالش‌های پیش روی بین‌المللی شدن آموزش عالی را نیز در گروه‌های زیر دسته بندی می‌کند: نبود تمایل سیاسی واقعی

¹ - Saffu & Mamman

برای بین‌المللی شدن و نظام آموزشی بسیار متمرکز، ساختارهای بوروکراتیک و غیر منعطف دانشگاهی، اعتماد زیاد بر روش‌های تدریس سنتی، منابع مالی ناکافی، تسهیلات و ساختار فرسوده و نامناسب، عدم توانایی در استفاده از زبان‌های شناخته شده بین‌المللی (مانند انگلیسی)، مدیریت ضعیف، وجود حوزه‌های تحصیلی به شدت سیاسی.

فتحی و اجارگاہ و همکاران (1388) در پژوهشی با عنوان "بررسی موانع بین‌المللی برنامه درسی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی" به بررسی موانع بین‌المللی کردن برنامه درسی آموزش عالی پرداخته‌اند. برای بررسی این هدف کلی، در این پژوهش موانع فرهنگی، موانع مربوط به روش تدریس، موانع محتوا، موانع منابع انسانی، موانع ساختاری، موانع تجهیزاتی، موانع سیاسی را مورد توجه قرار گرفته‌اند. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که اعضای هیئت علمی عوامل فرهنگی، انسانی، سیاسی، ساختاری، تجهیزاتی، محتوایی و روش تدریس را به عنوان موانع بین‌المللی سازی برنامه‌های درسی می‌دانند. نور شاهی و همکاران (1387) در پژوهش دیگری، به بررسی ارتباطات بین‌المللی در دانشگاه‌های دولتی خوزستان پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که دانشگاه‌های یاد شده در مراحل اولیه توسعه را در این زمینه طی می‌کنند. حتی حرکت به سوی گسترش بین‌المللی شدن در این دانشگاه‌ها هنوز شروع نشده است. از جمله یافته‌های پژوهش یاد شده آن است که دانشگاه خرمشهر نیز اهدافی را در این زمینه ترسیم کرده، اما هنوز به مرحله اجرا نرسیده است. نتایج حاصل از پژوهش، همچنین نشان می‌دهد که این دانشگاه‌ها هنوز برنامه استراتژیک ندارند. لذا این امر موجب شده است که سیاست‌های توسعه دانشگاه‌های یاد شده به طور با ثبات دنبال نشود و در نتیجه، ارتباطات بین‌المللی آنها نیز دچار رکود و وقفه شده است. آراسته (1385) در مقاله ای با عنوان "همکاری‌های بین‌المللی آموزش عالی در ایران و چگونگی بهبود آن" که در فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی به چاپ رسیده است، ابتدا وضعیت کنونی همکاری‌های علمی در ایران بویژه اعزام دانشجویان به خارج از کشور، فرصت‌های مطالعاتی و همکاری‌های بین‌دانشگاهی بررسی و سپس با استفاده از تحلیل محتوی، اسناد و گزارش‌های موجود مربوط به سیاست‌ها و اشکال همکاری‌های بین‌المللی در برخی از کشورهای درحال توسعه به همراه مصاحبه‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که در نهایت هشت راهبرد اصلی معرفی شد: تقویت اعزام دانشجویان، گسترش و تقویت زبان انگلیسی، بین‌المللی کردن برنامه درسی، بهره‌گیری از

حمایت‌های مالی مجامع بین‌المللی، جذب دانشجویان خارجی، افزایش جایگاه ارتباطات بین‌المللی در ساختار دانشگاه، ارتقاء کیفی آموزش عالی و حمایت مالی دولت از آموزش عالی.

استادزاده (1384) در مقاله‌ای تحت عنوان "روابط علمی بین دانشگاه‌های داخل و خارج از کشور" به بیان مفهوم و اهمیت همکاری‌های علمی و بین‌المللی پرداخته است. وی موانع همکاری‌های مشترک بین دانشگاهی را نبود ارتباطات علمی و فرهنگی، عدم آگاهی دانشگاه از موقعیت‌های علمی و زمینه‌های همکاری، عدم تفاهم نامه همکاری بین دو دانشگاه، انعقاد تفاهم نامه‌ها بدون پشتیبان اجرایی، وجود سازمان‌های موازی و دخالت آنها در وظایف وزارت متبوع، دشواری یادگیری زبان کشور مخالف، فشارهای سیاسی مخالفان روابط سیاسی و علمی، عدم وجود آیین‌نامه‌های حمایتی، عدم آگاهی دانشجو از امکانات علمی - آموزشی و پژوهشی دیگر کشورها اعلام کرد. ملک زاده (1381) در مقاله‌ای تحت عنوان "نقش همکاری‌های علمی - بین‌المللی در توسعه علمی ایران"، ضمن تبیین مفهوم همکاری‌های علمی - بین‌المللی، به بررسی تأثیر این همکاری‌های بر توسعه علمی کشور پرداخته و برخی عناصر همکاری‌های علمی همچون "اعطای فرصت مطالعاتی و ارائه تسهیلات خاص جهت اخذ روادید برای اعضای هیئت علمی برای شرکت در سمینارهای مختلف و برقراری ارتباط علمی، را به عنوان یکی از زمینه‌های مهم همکاری‌های علمی بر شمرده است. سپس موانع اصلی تحقق آن را در ایران مورد بررسی قرار داده و به مواردی همچون (موانع سیاسی، موانع فرهنگی، مشکلات اینترنتی ناشی از کندی خطوط ارتباطی و پهنای باند، و همچنین مشکلات موجود در تهیه گیرنده‌های ماهواره‌ای از قبیل کاغذ بازی در اخذ مجوز، بهای نسبتاً بالای این سرویس و عدم آشنایی بسیاری از اعضای هیئت علمی و محققان با آن، عدم تخصیص بودجه کافی به مؤسسات پژوهشی،) اشاره کرده است.

در این تحقیق منظور از همکاری‌های علمی - بین‌المللی، تمامی برنامه‌های فرامرزی دانشگاه‌هاست که به منظور تبادل تجربیات در عرصه‌های مختلف دانشگاهی صورت می‌گیرد. در همین راستا، هدف پژوهش حاضر، تعیین مهمترین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای برنامه‌های همکاری علمی - بین‌المللی در آموزش عالی ایران است. دستیابی به این هدف مستلزم حصول به سوالات اختصاصی زیر است:

سوال‌های پژوهش

1. مهمترین نقاط قوت در برنامه‌های همکاری علمی-بین‌المللی در آموزش عالی ایران چیست؟
2. مهمترین نقاط ضعف در برنامه‌های همکاری علمی-بین‌المللی در آموزش عالی ایران چیست؟
3. مهمترین فرصت‌ها در برنامه‌های همکاری علمی-بین‌المللی در آموزش عالی ایران چیست؟
4. مهمترین تهدیدها در برنامه‌های همکاری علمی-بین‌المللی در آموزش عالی ایران چیست؟

روش

تحقیق حاضر از نظر ماهیت جزء پژوهش‌های کمی، از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی، از نظر میزان کنترل متغیرها از نوع غیر آزمایشی و از نظر روش، توصیفی - پیمایشی محسوب می‌شود. جامعه آماری، مشتمل بر اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های برتر حوزه همکاری‌های علمی - بین‌المللی (دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، صنعتی شریف، امیرکبیر و علم و صنعت) است که برابر با 3169 نفر می‌باشد. شایان ذکر است که دانشگاه‌های برتر در حوزه همکاری‌های علمی - بین‌المللی از طریق دفتر همکاری‌های علمی-بین‌المللی در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری معرفی شده است. بر اساس محاسبات انجام شده توسط فرمول کوکران تعداد حجم نمونه برابر با 342 نفر به دست آمده است که از این تعداد به این دلیل که مدیران و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های مختلف دارای مشغله کاری و امکان دسترسی پایین بودند 313 نفر، پرسشنامه‌های مورد نظر را تکمیل و به محقق باز گردانده‌اند و بر اساس نسبت حجم طبقات جامعه تعداد هر طبقه در نمونه به صورتی که در جدول 1 ارائه شده است، نمونه‌گیری انجام شده است.

جدول 1. توزیع نمونه آماری به تفکیک دانشگاه‌های برتر حوزه همکاری‌های علمی-بین‌المللی

دانشگاه‌ها	جامعه آماری	حجم نمونه
تهران	1509	163
صنعتی شریف	296	22
شهید بهشتی	576	62
امیرکبیر	430	46
علم و صنعت	358	39
جمع کل	3169	342

ابزار اصلی تحقیق برای جمع‌آوری داده‌ها، پرسش‌نامه محقق ساخته بوده است. پس از مرور کتابخانه‌ای، اینترنتی اسناد و منابع مربوط به پیشینه همکاری‌های علمی بین‌المللی در ایران، نقاط

ضعف، قوت، تهدیدها و فرصت‌های شناسایی شده فهرست - تحلیل SWOT: شناسایی نقاط قوت (12 مؤلفه)، نقاط ضعف (19 مؤلفه)، فرصت‌ها (9 مؤلفه) و تهدیدهای (20 مؤلفه) - و از اعضای هیأت علمی خواسته شد تا بر اساس طیف لیکرت و با توجه به اهمیت آنها به عنوان وضعیت موجود، امتیازی بین 1 تا 5 به آنها اختصاص دهند. روایی پرسش نامه با استفاده از روش روایی محتوی¹ و با نظر چندین صاحب‌نظر در حوزه مدیریت آموزش عالی پس از اعمال اصلاحات مورد تایید قرار گرفت. برای حصول از پایایی² پرسش نامه تحقیق نیز از آزمون آلفای کرونباخ بهره گرفته شد که ضریب آلفای کرونباخ برابر 0/85 به دست آمد و بدین گونه ابزار تحقیق تأیید و در اختیار پاسخگویان قرار داده شد. پس از گردآوری و ورود داده‌ها به رایانه با کمک نرم‌افزار SPSS نسخه 11/5، از محاسبه مجموع وزن هر مؤلفه در نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید و رتبه بندی مؤلفه‌ها بر مبنای مجموع وزنی استفاده شد.

یافته‌ها

توزیع فراوانی اعضای هیأت علمی مورد مطالعه بر اساس جنس، سابقه هیأت علمی، دانشگاه محل خدمت و رشته تحصیلی در جدول شماره 2 مشاهده می‌شود. در میان نمونه‌های مورد بررسی، 24/6 درصد را زنان و 75/4 درصد را مردان تشکیل دادند. بیشترین فراوانی پاسخ‌گویان در مورد سابقه هیأت علمی به طبقه 1 تا 5 سال اختصاص داشت (38/0 درصد). نزدیک به 50 درصد از پاسخ‌گویان از دانشگاه تهران بودند و در نهایت این که 38/3 درصد از اعضای هیأت علمی مورد مطالعه از رشته علوم انسانی بودند.

¹ - Content Validity.

² - Reliability.

جدول 2. فراوانی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه‌های پژوهش

متغیر		اعضای هیأت علمی N = 313	
		تعداد	درصد
جنسیت	زن	77	24/6
	مرد	236	75/4
سابقه هیأت علمی	1 تا 5 سال	119	38/0
	6 تا 10 سال	65	20/8
	11 تا 15 سال	62	19/8
	16 تا 20 سال	22	7/0
	بالتر از 20 سال	45	14/4
دانشگاه محل خدمت	دانشگاه تهران	150	47/9
	شهید بهشتی	56	17/9
	شریف	22	7/0
	امیرکبیر	46	14/7
	علم و صنعت	39	12/5
رشته تحصیلی	علوم پایه	58	18/5
	فنی و مهندسی	118	37/7
	علوم انسانی	120	38/3
	پزشکی	17	5/4

سوال اول: مهمترین نقاط قوت در برنامه‌های همکاری علمی-بین‌المللی در آموزش عالی ایران

چیست؟

برای پاسخگویی به این پرسش از تحلیل راهبردی SWOT و محاسبه مجموع وزن هر مؤلفه

در نقاط قوت و رتبه بندی مؤلفه‌ها بر مبنای مجموع وزنی استفاده شد.

جدول 3. میانگین و انحراف استاندارد و مجموع وزن و رتبه گویه‌های نقاط قوت همکاری‌های علمی

بین‌المللی

رتبه	مجموع وزن	انحراف استاندارد	میانگین	گویه‌ها
1	1188	1,01	3,80	افزایش سطح سواد فناوری در جامعه دانشگاهی
2	1100	1,12	3,51	توسعه دفاتر و معاونت‌های همکاری علمی بین‌المللی در دانشگاه‌ها
3	1057	1,15	3,38	بخشنامه‌های جدید در جهت تسهیل انتقال دانشجویان و استادان
4	1156	0,99	3,69	افزایش تعداد اعضای هیأت علمی جوان
5	1145	1,13	3,66	افزایش تعاملات از طریق حضور در همایش‌های بین‌المللی
6	1215	1,07	3,88	افزایش تعداد مقالات در نشریات بین‌المللی
7	1187	1,13	3,79	توسعه کمی و کیفی نشریات علمی-پژوهشی در دانشگاه‌ها
8	1108	1,10	3,54	توسعه پارک‌های علمی و مراکز تحقیقاتی وابسته به دانشگاه‌ها
9	1103	1,10	3,52	تأسیس رشته‌های جدید و توسعه میان رشته ای‌ها
10	1245	1,00	3,98	توسعه تحصیلات تکمیلی
11	1044	1,29	3,34	گسترش مراکز دانشگاهی غیردولتی
12	1127	1,12	3,60	توسعه استفاده از فناوری‌های نوین آموزشی

همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌شود، توسعه تحصیلات تکمیلی با وزن 1245، رتبه اول، افزایش تعداد مقالات در نشریات بین‌المللی با وزن 1215، رتبه دوم و افزایش سطح سواد فناوری در جامعه دانشگاهی با وزن 1188، رتبه سوم به عنوان مهم ترین نقاط قوت برنامه‌های همکاری علمی - بین‌المللی در آموزش عالی ایران مطرح شده‌اند.

سوال دوم: مهمترین نقاط ضعف در برنامه‌های همکاری علمی - بین‌المللی در آموزش عالی ایران چیست؟

برای پاسخگویی به این پرسش از تحلیل راهبردی SWOT و محاسبه مجموع وزن هر مؤلفه در نقاط ضعف و رتبه بندی مؤلفه‌ها بر مبنای مجموع وزنی استفاده شد.

جدول 4. میانگین و انحراف استاندارد مجموع وزن و رتبه گویه‌های نقاط ضعف همکاری‌های علمی بین‌المللی

رتبه	مجموع وزن	انحراف استاندارد	میانگین	گویه‌ها
16	1245	1,05	3,98	1 استقلال دانشگاهی و آزادی علمی محدود
11	1266	0,95	4,04	2 مدیریت تمرکز گرا در نظام دانشگاهی
5	1306	0,95	4,17	3 ضعف تسلط بر زبان‌های جهانی
10	1276	0,90	4,08	4 آموزش محور بودن بیشتر فعالیت‌های دانشگاهی در ایران
8	1284	0,92	4,10	5 محدودیت در دسترسی دانشگاه‌های ایران به پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر در دنیا
15	1248	0,97	3,99	6 رتبه‌های نامناسب دانشگاه‌های ایرانی در رتبه بندی‌های جهانی
2	1353	0,82	4,32	7 ضعف آگاهی مدیران دانشگاه‌ها از ظرفیت‌های موجود علمی و موقعیت‌ها و زمینه‌های همکاری‌های بین‌المللی در داخل و خارج کشور
3	1339	0,85	4,28	8 انعقاد تفاهم نامه‌ها بدون پشتیبان اجرایی
7	1292	0,90	4,13	9 نبود سازو کارهای مناسب برای معرفی و شناساندن نهادها و سازمان‌ها و مجامع تخصصی بین‌المللی
13	1260	1,01	4,03	10 نبود سازو کار مؤثر برای آموزش مداوم اعضای هیئت علمی
18	1206	1,04	3,85	11 گردش شغلی و عدم تداوم حضور کارشناسان بین‌المللی در پست‌ها و سمت‌های شغلی
17	1239	0,99	3,96	12 پایین بودن برخی استانداردهای آموزشی و پژوهشی
1	1361	0,85	4,35	13 اهمیت نداشتن همکاری‌های بین‌المللی در سیاست‌گذاری‌های کلان علمی
9	1282	0,91	4,10	14 کمبود کارشناسان و محققان تدوین گر سیاست (سیاست گذار) در حوزه همکاری‌ها
14	1254	1,02	4,01	15 تولید مقالات علمی غیر کاربردی و غیر مرتبط با مسائل جامعه
4	1308	1,01	4,18	16 تجاری سازی نشدن نتایج پژوهش‌ها
6	1305	0,96	4,17	17 دشوار بودن و روان نبودن مقررات آمد و شد اعضای هیئت علمی و متخصصان
12	1265	1,03	4,04	18 ضعف ثبات مدیریتی در دانشگاه‌ها

همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌شود، اهمیت نداشتن همکاری‌های بین‌المللی در سیاست‌گذاری‌های کلان علمی با وزن 1361، رتبه اول، ضعف آگاهی مدیران دانشگاه‌ها از ظرفیت‌های موجود علمی و موقعیت‌ها و زمینه‌های همکاری‌های بین‌المللی در داخل و خارج کشور با وزن 1353، رتبه دوم و انعقاد تفاهم نامه‌ها بدون پشتیبان اجرایی با وزن 1339، رتبه سوم،

به عنوان مهم ترین نقاط ضعف برنامه‌های همکاری علمی - بین‌المللی در آموزش عالی ایران مطرح شده‌اند.

سوال سوم: مهمترین فرصت‌ها در برنامه‌های همکاری علمی - بین‌المللی در آموزش عالی ایران چیست؟

برای پاسخگویی به این پرسش از تحلیل راهبردی SWOT و محاسبه مجموع وزن هر مؤلفه در فرصت‌ها و رتبه بندی مؤلفه‌ها بر مبنای مجموع وزنی استفاده شد.

جدول 5. میانگین و انحراف استاندارد گویه‌های فرصت مربوط به همکاری‌های علمی بین‌المللی

رتبه	مجموع وزن	انحراف استاندارد	میانگین	گویه‌ها	رتبه
1	1198	0,98	3,83	سرمایه گذاری کشور در دانش‌های جدید	1
3	1169	1,01	3,73	تقاضای اجتماعی فزاینده برای آموزش عالی	2
7	1112	0,92	3,55	گسترش آموزش‌های مجازی و الکترونیکی	3
9	1039	1,00	3,32	توسعه دانشگاه‌های مجازی بین‌المللی	4
8	1066	1,06	3,41	وجود متقاضیان بالقوه برای تحصیل در ایران از کشورهای همسایه	5
5	1154	1,15	3,69	همسایگی با کشورهای فارسی زبان	6
4	1155	0,94	3,69	تأسیس واحدهای بین‌المللی دانشگاهی	7
2	1194	1,01	3,81	توجه خاص به جایگاه علم و فناوری و بویژه همکاری‌های علمی - بین‌المللی در سند چشم‌انداز	8
6	1131	1,21	3,61	وجود آزمایشگاه‌های مجهز در دانشگاه‌ها	9

همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌شود سرمایه گذاری کشور در دانش‌های جدید با وزن 1198، رتبه اول؛ توجه ویژه به جایگاه علم و فناوری و به ویژه همکاری‌های علمی - بین‌المللی در سند چشم‌انداز با وزن 1194، رتبه دوم و تقاضای اجتماعی فزاینده برای آموزش عالی با وزن 1169، رتبه سوم؛ به عنوان مهم ترین نقاط فرصت همکاری‌های علمی - بین‌المللی مطرح شده‌اند. سوال چهارم: مهمترین تهدیدها در برنامه‌های همکاری علمی - بین‌المللی در آموزش عالی ایران چیست؟

برای پاسخگویی به این پرسش از تحلیل راهبردی SWOT و محاسبه مجموع وزن هر مؤلفه در تهدیدها و رتبه بندی مؤلفه‌ها بر مبنای مجموع وزنی استفاده شد.

جدول 6. میانگین و انحراف استاندارد گویه‌های تهدید برنامه‌های همکاری علمی بین‌المللی

رتبه	مجموع وزن	انحراف استاندارد	میانگین	گویه‌ها
20	1159	1,06	3,70	رکود اقتصادی در بیشتر کشورهای دنیا
6	1348	0,96	4,31	کاهش تمایل دانشجویان برتر و نخبه در ورود به مقاطع تحصیلات تکمیلی در داخل کشور و افزایش مهاجرت آنها
5	1354	0,90	4,33	پدیده مهاجرت متخصصان و جذب آنها در دانشگاه‌های خارج از کشور
4	1358	0,85	4,34	تأثیر تحریم‌ها بر همکاری‌های علمی و فناوری بین‌المللی
15	1278	0,98	4,08	وجود قوانین سخت برخی از کشورها برای همکاری علمی با ایران
17	1240	1,00	3,96	افزایش اخذ مدارک از دانشگاه‌های بین‌المللی با اعتبار پایین
14	1280	0,98	4,09	محدودیت‌های قانونی در پذیرش دانشجویان و استادان خارجی در داخل کشور
1	1395	0,82	4,46	عدم ارتباط مناسب بین دولت، دانشگاه و صنعت
7	1347	0,82	4,30	فراهم نبودن زمینه‌های سیاسی برای همکاری‌های علمی بین‌المللی
2	1364	0,90	4,36	مشکلات فناوری‌های اطلاعاتی ناشی از پایین بودن سرعت، پهنای باند، کندی خطوط ارتباطی، فیلترینگ سایت‌ها
9	1335	0,91	4,27	وجود نگاه امنیتی در کشور به ارتباط با کشورهای خارجی
13	1281	0,92	4,09	تأثیر بحران‌های جامعه بر دانشگاه‌ها
18	1191	1,16	3,81	گرایش جوانان ایرانی به چند کشور آسیایی به ویژه آسیای مرکزی صرفاً برای اخذ مدرک
11	1314	0,82	4,20	بالا بودن میزان تورم و تأثیر آن بر توسعه همکاری‌های بین‌المللی
16	1243	0,98	3,97	ضعف پیروی از حقوق مالکیت معنوی
10	1321	0,84	4,22	ضعف حضور جدی اعضای هیئت علمی در کرسی‌های علمی بین‌المللی
19	1191	1,15	3,81	گرایش شدید استادان به تدریس سنتی
12	1296	0,97	4,14	تمرکزگرایی در فرایند جذب اعضای هیئت علمی و کندبودن روند آن
8	1344	0,86	4,29	ناکافی بودن اعتبار گزینت سالانه
3	1359	0,82	4,34	توجه محدود به کیفیت تولیدات علمی

همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌شود عدم ارتباط مناسب بین دولت، دانشگاه و صنعت با وزن 1395، رتبه اول؛ مشکلات فناوری‌های اطلاعاتی ناشی از پایین بودن سرعت، پهنای باند، کندی خطوط ارتباطی، فیلترینگ سایت‌ها با وزن 1364، رتبه دوم و توجه محدود به کیفیت تولیدات علمی با وزن 1359، رتبه سوم؛ به عنوان مهم ترین نقاط تهدید ارتقاء همکاری‌های علمی - بین‌المللی در آموزش عالی ایران مطرح شده‌اند.

جدول 7. مهمترین نقاط قوت و ضعف، فرصت و تهدید به ترتیب اولویت

قوت‌ها	ضعف‌ها
• توسعه تحصیلات تکمیلی	• اهمیت نداشتن همکاری‌های بین‌المللی در سیاست‌گذاری‌های کلان علمی
• افزایش تعداد مقالات در نشریات بین‌المللی	• ضعف آگاهی مدیران دانشگاه‌ها از ظرفیت‌های موجود علمی و موقعیت‌ها و زمینه‌های همکاری‌های بین‌المللی در داخل و خارج کشور
• افزایش سطح سواد فناوری در جامعه دانشگاهی	• انعقاد تفاهم‌نامه‌ها بدون پشتیبان اجرایی
• توسعه کمی و کیفی نشریات علمی-پژوهشی در دانشگاه‌ها	• تجاری‌سازی نشدن نتایج پژوهش‌ها
• افزایش تعداد اعضای هیات علمی جوان	• ضعف تسلط بر زبان‌های جهانی
فرصت‌ها	تهدیدها
• سرمایه‌گذاری کشور در دانش‌های جدید	• عدم ارتباط مناسب بین دولت، دانشگاه و صنعت
• توجه ویژه به جایگاه علم و فناوری و به ویژه همکاری‌های علمی-بین‌المللی در سند چشم‌انداز	• مشکلات فناوری‌های اطلاعاتی ناشی از پایین بودن سرعت، پهنای باند، کندی خطوط ارتباطی، فیلترینگ سایت‌ها
• تقاضای اجتماعی فزاینده برای آموزش عالی	• توجه محدود به کیفیت تولیدات علمی
• تأسیس واحدهای بین‌المللی دانشگاهی	• تأثیر تحریم‌ها بر همکاری‌های علمی و فناوری بین‌المللی
• همسایگی با کشورهای فارسی‌زبان	• پدیده مهاجرت متخصصان و جذب آنها در دانشگاه‌های خارج از کشور

بحث و نتیجه‌گیری

رشد فزاینده ارتباطات اجتماعی در گستره جهانی، زمینه بسیار مناسبی را برای همکاری‌های علمی بین‌المللی فراهم آورده است تا آنجائیکه امروزه تبادلات علمی نقش مهمی در حیات اجتماعی ملت‌ها ایفاء می‌کند. از طرف دیگر، همکاری‌های بین‌المللی از ابزارهای ضروری تفاهم فرهنگی و از عوامل اصلی رشد و توسعه مراکز آموزش عالی در هزاره سوم محسوب می‌شود (شرقی، 1383: 187). با گسترش روزافزون مرزهای دانش و فناوری، دانشگاه‌ها به شکلی فعال در جستجوی همکاری با سایر نهادهای آموزشی و پژوهشی به منظور تحقق اهدافی هستند که به تنهایی از رسیدن به آنها ناکام بوده‌اند. اکثر دانشگاه‌ها به خاطر عدم همکاری مؤثر با یکدیگر بطور مستقل و معجزا عمل می‌کنند و همانند جزایری هستند که با یکدیگر تعامل ندارند. به همین دلیل است که این مراکز نمی‌توانند از ظرفیت‌های موجود یکدیگر بهره‌برداری کنند و این امر به اتلاف منابع، افت کیفیت آموزش و پژوهش، افزایش هزینه‌ها، کاهش قدرت رقابت داخلی و خارجی و در نهایت کاهش اثربخشی منجر می‌شود.

در همین راستا، هدف پژوهش حاضر، تعیین مهمترین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای برنامه‌های همکاری علمی-بین‌المللی در آموزش عالی ایران است. جامعه آماری، مشتمل بر اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های برتر حوزه همکاری‌های علمی-بین‌المللی (دانشگاه‌های

تهران، شهید بهشتی، صنعتی شریف، امیرکبیر و علم و صنعت) است که برابر با 3169 نفر بوده است. نتایج حاصل از اجرای پرسشنامه نشان داد:

در بعد داخلی مهمترین نقاط قوت عبارت بود از: توسعه تحصیلات تکمیلی، افزایش تعداد مقالات در نشریات بین‌المللی، افزایش سطح سواد فناوری در جامعه دانشگاهی، توسعه کمی و کیفی نشریات علمی-پژوهشی در دانشگاه‌ها و افزایش تعداد اعضای هیات علمی جوان. یقیناً مهمترین نقطه قوت برای ارتقاء همکاری‌های علمی بین‌المللی در کشورمان، توسعه و تقویت دوره‌های تحصیلات تکمیلی بویژه در دهه اخیر بوده است. با توجه به اینکه بیشتر برنامه‌های همکاری بین دانشگاهی نیز از تحصیلات تکمیلی ناشی می‌شود توجه به این موضوع مهم در سیاست‌های کلان آموزشی می‌تواند باعث پویایی بیشتر در سطح دانشگاه‌ها باشد. علاوه بر این، توسعه تحصیلات تکمیلی به نوبه خود می‌تواند باعث افزایش جذب اعضای هیات علمی جدید، گسترش نشریات دانشگاهی و ... شود.

در بعد داخلی مهمترین نقاط ضعف عبارت بود از: اهمیت نداشتن همکاری‌های بین‌المللی در سیاستگذاری‌های کلان علمی، ضعف آگاهی مدیران دانشگاه‌ها از ظرفیت‌های موجود علمی و موقعیت‌ها و زمینه‌های همکاری‌های بین‌المللی در داخل و خارج کشور، انعقاد تفاهم‌نامه‌ها بدون پشتیبان اجرایی، تجاری سازی نشدن نتایج پژوهش‌ها، ضعف تسلط بر زبان‌های جهانی. در راستای نتایج تحقیق حاضر، بوزمن (2009) در بررسی چالش‌های اجرای همکاری‌های بین‌المللی، اختلاف نظرها در تعیین اهداف کوتاه مدت و بلندمدت اسناد همکاری‌های علمی بین‌المللی را حائز اهمیت می‌داند. بروس (2009) در تحلیل برنامه‌های موفق بین‌المللی دانشگاه‌ها معتقد است وجود رهبری حرفه‌ای برای تلاش‌های بین‌المللی می‌تواند بسیار اثربخش باشد. سافو و مامن (1999) بر مدیریت اثربخش در برنامه‌های همکاری بین‌المللی تمرکز کرده بودند. آن‌ها دریافتند که این همکاری‌ها زمانی موفق بوده است که مدیریت ارشد، اعضای هیات علمی و کارکنان در این فعالیت‌های همکاری مشارکت کردند نه در زمانی که این فعالیت‌ها به شکل دستوری از بالا به پایین هدایت می‌شدند. استادزاده (1384)، عدم آگاهی مدیران دانشگاه از موقعیت‌های علمی و زمینه‌های همکاری در سطح بین‌المللی و انعقاد تفاهم‌نامه‌ها بدون پشتیبان اجرایی را به عنوان مهمترین نقاط ضعف برمی‌شمرد.

در بعد خارجی مهمترین فرصت‌ها عبارت بود از: سرمایه‌گذاری کشور در دانش‌های جدید، توجه ویژه به جایگاه علم و فناوری و به ویژه همکاری‌های علمی-بین‌المللی در سند چشم‌انداز، تقاضای اجتماعی فزاینده برای آموزش عالی، تأسیس واحدهای بین‌المللی دانشگاهی، همسایگی با کشورهای فارسی‌زبان. سافو و مامن (1999) خاطرنشان کردند که مهمترین انگیزه برای مشارکت در پیمان‌های استراتژیک بین‌المللی تسهیم دانش جدید بوده است. سیاه (1388) بر این باور است که همکاری‌های بین‌المللی در آموزش عالی نه تنها می‌تواند تأثیرات مثبت آموزشی، اقتصادی و صنعتی داشته باشد، بلکه می‌تواند فهم متقابل کشورها را از شریکان بین‌المللی خود افزایش دهد.

در بعد خارجی مهمترین تهدیدها عبارت بود از: عدم ارتباط مناسب بین دولت، دانشگاه و صنعت، مشکلات فناوری‌های اطلاعاتی ناشی از پایین بودن سرعت، پهنای باند، کندی خطوط ارتباطی، فیلترینگ سایت‌ها، توجه محدود به کیفیت تولیدات علمی، تأثیر تحریم‌ها بر همکاری‌های علمی و فناوری بین‌المللی، پدیده مهاجرت متخصصان و جذب آنها در دانشگاه‌های خارج از کشور. عصاره و همکاران (1390)، مشکلات فناوری اطلاعات را از موانع بین‌المللی سازی برنامه‌های درسی در دانشگاه‌ها می‌داند. استادزاده (1384) نقش تحریم‌ها و فشارهای سیاسی مخالفان روابط سیاسی و علمی را در کاهش همکاری‌های علمی بین‌المللی مهم قلمداد می‌کند. ملک زاده (1381) به تهدیدهای فناوری اطلاعات اشاره می‌کند. وی اعتقاد دارد مشکلات اینترنتی ناشی از کندی خطوط ارتباطی و پهنای باند، و همچنین مشکلات موجود در تهیه گیرنده‌های ماهواره ای از قبیل کاغذ بازی در اخذ مجوز، بهای نسبتاً بالای این سرویس و عدم آشنایی بسیاری از اعضای هیئت علمی و محققان با آن از تهدیدهای توسعه همکاری‌های علمی بین‌المللی محسوب می‌شود.

به طور کلی، در کشورمان همکاری‌های بین‌المللی دانشگاه‌ها از جنبه‌های مختلف اقتصادی، فرهنگی، علمی و بخصوص سیاسی حائز اهمیت است و به برنامه ریزی و هدایت دقیق نیاز دارد. شکل‌گیری دفتر همکاری‌های علمی-بین‌المللی در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و نیز تأسیس دفاتر امور بین‌الملل در دانشگاه‌ها گامی مثبت در این راستا ارزیابی می‌شود. با این وجود فقدان نگاهی راهبردی به انگیزه‌ها و عوامل تقویت‌کننده و بازدارنده در این همکاری‌ها باعث شده که نتایج درخور توجهی از همکاری‌های بین‌المللی عاید مؤسسات آموزش عالی در کشورمان نشود.

با توجه به یافته‌ها و مباحث صورت گرفته در خصوص نقاط ضعف، قوت، تهدیدها و فرصت‌های برنامه‌های همکاری‌های علمی بین‌المللی در ایران پیشنهادهای زیر در جهت برطرف کردن نقاط ضعف و خنثی کردن تهدیدها به شرح زیر ارائه می‌گردد.

توسعه تکمیلات تکمیلی با تاکید بر افزایش کیفیت دوره‌های تحصیلی؛

افزایش سطح سواد فناورانه به همراه توسعه امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات؛

ارائه مشوق‌های لازم برای یادگیری زبان‌های بین‌المللی بویژه زبان انگلیسی در بین اعضای هیات علمی؛

دقت در تدوین و انعقاد تفاهم نامه‌های همکاری بین‌المللی و در نظر گرفتن همه ابعاد بمنظور اجرایی کردن مفاد تفاهم نامه‌ها؛

افزایش کرسی‌های ایران شناسی؛

جذب بیشتر اعضای هیات علمی جوان و بانگیزه و درعین حال تاکید بر آموزش و بهسازی نیروهای دانشگاهی موجود.

منابع

- آراسته، حمیدرضا. (1385) همکاری‌های بین‌المللی آموزش عالی در ایران و چگونگی بهبود آن، **فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی**، شماره 39.
- آراسته، حمیدرضا. (1382) **الگوی اعزام دانشجویان در ایران و مقایسه آن با سایر کشورها**، گزارش منتشر نشده، مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی.
- آراسته، حمیدرضا. اسماعیل نیا، ندا؛ (1390) **بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها: پاسخی به واقعیت‌ها و چالش‌های آینده**، تهران: اولین همایش بین‌المللی مدیریت، آینده نگری، کارآفرینی و صنعت در آموزش عالی.
- استادزاده، زهرا. (1384) روابط علمی بین دانشگاه‌های داخل و خارج از کشور، **رهیافت**، شماره 35.
- مرکز همکاری‌های بین‌المللی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، (1388) **بیانیه نهائی و گزارش برگزاری کنفرانس جهانی آموزش عالی 2009**، وزارت علوم تحقیقات و فناوری.
- خرسندی طاسکوه. علی، لیاقتدار. (1387) محمد جواد؛ ارتباطات بین دانشگاهی و نقش آن در گسترش همکاری‌های فرامرزی، **فصلنامه تحقیقات فرهنگی**، سال اول، شماره 2.

- عصاره، علیرضا؛ خسروی نژاد، شهرزاد و الهام پور، حسین، (1390) **موانع بین‌المللی سازی برنامه‌های درسی دانشگاه‌های آزاد منطقه ی 6 (استان خوزستان) از دیدگاه اعضای هیئت علمی این دانشگاه‌ها**، تهران: مجموعه مقالات سومین همایش ملی آموزش.
- فتحی واجارگاه، کوروش؛ زارع، عدرا و یمنی، محمد. (1388) بررسی موانع بین‌المللی برنامه درسی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی، **فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی**، شماره 54، صص 82-63.
- ملک زاده، رضا. (1381) نقش همکاری‌های علمی بین‌المللی در توسعه علمی ایران، **فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی**، شماره 25.
- نور شاهی، سکینه؛ نوه ابراهیم، عبدالرحیم؛ مهرعلیزاده، یداله و نادری، عزت اله، (1387) بررسی ارتباطات سازمانی در ساختار سازمان‌های دولتی خوزستان در راستای جهانی شدن، **فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی**، شماره 50، صص 35-19.
- ولایتی، خالد و نوروزی، علیرضا (1387) بررسی میزان همکاری‌های علمی ایران و کشورهای هم‌جوار در تألیف مشترک از سال 1990 تا 2007، **سیاست علم و فناوری**، سال اول، شماره 4.
- Ayoubi, R., & Al-Habaibeh, A. (2006). An investigation into international business collaboration in higher education organizations: A case study of international partnerships in four UK leading universities. **International Journal of Educational Management**, 20(5), 380-396
- Bendriss, R. (2007), **Internationalization efforts on state Universities in Florida**, Doctoral dissertation the University of central Florida.
- Bozeman, L. (2009), **Implementation and Collaboration in the United States-Brazil Higher Education Consortia Program**, Doctoral dissertation, Boston College Lynch School of Education.
- Bruce, R. G. (2009). **Institutional Design and Internationalization of U.S. Postsecondary Education Institutions**, Dissertation for the Degree Doctor of Philosophy, the Ohio State University.
- Chan W. Y. (2004), International Cooperation in Higher Education: Theory and Practice, **Journal of Studies in International Education**, Vol. 8 No. 1, pp 32.
- Courts, D. V. (2004). **Internationalizing an Institution: An Emerging Model of Effective Leadership, Infrastructure and Cultural Factors**. Doctoral dissertation, West Virginia University.
- Deborder, J et al. (2004), A novel model for extending international cooperation in science and education, **Journal of Zhejiang University Science**, Vol. 5 No. 3, pp 358-364.

- Edelson, P. (2003), **International Collaboration in Higher Education: an Overview of Critical Issues**, paper presented at the virtual education conference.
- knight J.N. (2006). Crossborder Education: An Analytical Framwork For Program and and Provider Mobility J.c smart(ed). Higher Educatin: Handbook Of Theory and Research, vol.XXI, **Springer**,PP 345-395.
- Stromquist, N.P.(2007) **Internationalization Of Higher Education In Iran: An Interpretive Case Study Of University Of Hawai`i at Monoa**.
- Saffu, K., & Mamman, A. (1999). Mechanics, problems, and contributions of tertiary strategic alliances: The case of 22 Australian universities. **The International Journal of Educational Management**, Vol. 13(6), pp.281-286.
- Unesco(1990), **Evaluation procedures used to measure the efficiency of higher education system and institutions**. New papers on higher education studies and research.
- Wataba, Y. (2010). **Japanese Approaches to Organizational Internationalization of Universites: A Case Stuyof Three National University corporations, Doctoral dissertaton**, The University of Minnesota.